

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Стас Тетяна Володимирівна

УДК: 378 + 377.35 + 373.3 + 7 + 159.942

**ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
ПАЛЬШКОВА Ірина Олександрівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», директор Інституту початкової та гуманітарно-технічної освіти, завідувач кафедри педагогічних технологій початкової освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
МАРУСИНЕЦЬ Мар'яна Михайлівна,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, професор кафедри педагогіки і психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
ДЕНИСЕНКО Вероніка В'ячеславівна,
Херсонський державний університет,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти.

Захист відбудеться «22» грудня 2014 року о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «21» листопада 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Койчева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Одним із стратегічних завдань, окреслених у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, є підвищення якості підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах. Від його виконання залежить успішність розв'язання комплексу проблем, що стосуються модернізації сучасної системи освіти. Серед пріоритетних напрямів педагогічної науки вагоме місце посідає з'ясування широкого кола питань культурологічної підготовки майбутніх педагогів, зокрема формування емоційної культури майбутнього вчителя.

Однією з найбільш актуальних проблем у науковому просторі України є оновлення змісту вищої педагогічної освіти. Науковці досліджують різні проблеми, пов'язані з освітньою практикою, науково обґрунтовують стан розвитку педагогічної науки, розробляють новітні освітні технології підготовки майбутнього вчителя, зокрема початкової ланки освіти (Б. Андрієвський, В. Андрющенко, Н. Бібік, О. Біда, І. Богданова, А. Богущ, В. Бондар, Н. Грама, В. Денисенко, Т. Жаровцева, Е. Карпова, Н. Кічук, Л. Коваль, О. Комар, Я. Кодлюк, З. Курлянд, А. Линенко, С. Литвиненко, М. Марусинець, О. Митник, І. Пальшкова, Л. Петухова, О. Савченко, С. Скворцова, Л. Хомич, Л. Хоружа, І. Шапошникова, Г. Яворська та інші).

Формування особистісних якостей, ціннісних орієнтацій сприяє інтелектуальному і творчому розвитку майбутніх педагогів. Цілеспрямоване формування в них основ професійної культури розглядається сьогодні як один із засобів підвищення ефективності підготовки вчителя початкової школи з високим рівнем професійно-педагогічної культури, органічним складником якої є емоційна культура.

На необхідності дослідження емоцій у процесі навчання й виховання наголошували ще А. Дістерверг, Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Різні аспекти проблеми впливу емоцій на розвиток, поведінку і діяльність людини було схарактеризовано вченими в різних напрямках, як-от: теоретико-методологічні засади розвитку емоцій і почуттів людини (Л. Виготський, В. Вілюнас, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, П. Симонов, О. Чебикін та ін.), їх прояв у процесі діяльності (В. Давидов, О. Дашкевич, Н. Рейнвальд та ін.), єдність свідомості, діяльності й мовлення (Б. Ананьєв, Л. Божович, С. Рубінштейн та ін.), емоційна спрямованість спілкування (О. Бодальов, Н. Віт, О. Леонтьєв, А. Петровський та ін.), потребнісно-мотиваційна сфера діяльності (В. Вілюнас, Б. Додонов, О. Леонтьєв, П. Симонов та ін.), експресивно-емоційне мовлення (І. Васильєв, Л. Виготський, В. Поплужний, О. Тихомиров та ін.), взаємозв'язок емоцій і пам'яті (О. Громова, Я. Рейковський, С. Рубінштейн), сприйняття й уваги

(Я. Рейковський та ін.).

Особливості розвитку емоційної сфери особистості презентовано в працях А. Валона, О. Запорожця, Я. Неверович, В. Сухомлинського, П. Якобсона. Проблема виховання почуттів у дітей різного віку була предметом дослідження А. Колесник (виховання в дітей емоційно-позитивного ставлення до дошкільного закладу), І. Бартеневої (особливості виховання емоційно-позитивного ставлення підлітків до навчання), І. Сопрун (особливості розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку в різних соціальних умовах виховання) та ін.

У сучасних дослідженнях учених (В. Нагаєв, В. Поплужний, Г. Потилико, Л. Сбитнева, В. Семке, М. Телешевська, М. Яновська) зацентровано на вихованні емоцій і формуванні емоційної сфери особистості. Становлення емоційної культури відбувається впродовж усього життя людини. Сензитивними в цьому розрізі є періоди дошкільного і молодшого шкільного віку (І. Бех, О. Киричук, О. Кононко, В. Котирло, Я. Неверович, М. Шпак). Учені серед характерних рис студентства виокремлюють емоційну вразливість, підвищену емпатію, комунікабельність, прагнення до обміну естетичними враженнями, щирість почуттів. Науковці (Н. Бібік, В. Бутенко, В. Киричок, Б. Кобзар, Я. Коломинський, О. Кононко, Н. Кудикіна, Н. Лейтес, С. Мельничук, О. Савченко, Н. Сакуліна, Л. Скиданова, Л. Хомич, О. Чебикін, К. Чорна, В. Ямницький та ін.) студіюють специфіку емоційного розвитку особистості в процесі навчання та різних видах діяльності.

У формуванні емоційної культури учнів суттєву роль відіграє вчитель, виховуючи культуру естетичного сприйняття довкілля. Різні аспекти формування емоційної культури розкрито в дисертаційних роботах І. Анненкової, С. Батракової, Т. Васецької, І. Головської, І. Могилей, К. Павелків, Н. Павленко, Л. Соколової, Л. Страхової, Л. Хомич, М. Шпак, В. Ямницького.

У розвитку емоційної культури особистості суттєву роль відіграє образотворче мистецтво. Теоретико-методологічні засади впливу образотворчого мистецтва на становлення і розвиток особистості розкрито в роботах Л. Григоровської, М. Кагана, Д. Кірноса, Б. Мейлаха, С. Раппопорта, П. Якобсона. Педагогічний аспект проблеми образотворчого мистецтва як засобу навчання і виховання репрезентовано в працях Г. Беди, В. Зінченка, В. Кузіна, О. Мелік-Пашаєва, Б. Неменського, М. Ростовцева, П. Чистякова, Є. Шорохова.

Вплив образотворчого мистецтва на творчий розвиток особистості студента висвітлено у вітчизняній мистецькій педагогіці (М. Кириченко, М. Лещенко, Л. Масол, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова).

Незважаючи на вагомий науковий доробок, осмислення реалій

шкільної практики дає підстави констатувати відсутність адекватного розуміння пріоритетності розвитку емоційної сфери студентів, неналежне оцінювання потенціалу, предметів естетичного циклу для формування емоційної культури, що зумовлене переважно низьким рівнем підготовки майбутнього вчителя до такої діяльності.

Наявність об'єктивної суперечності між необхідністю здійснювати цілеспрямовану діяльність із формування емоційної культури в учнів початкової школи і неготовністю майбутнього вчителя до цієї роботи вмотивувало доцільність вибору теми дослідження – **«Формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри педагогічних технологій початкової освіти «Система моніторингу навчальної роботи в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів» (0109U000190), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тема дисертації затверджена вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 2 від 30 вересня 2010 року) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 7 від 26 жовтня 2010 року).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й перевірці дієвості педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження:

1. Визначити й науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «емоційна культура майбутніх учителів початкової школи»; уточнити поняття «емоційна культура», «образотворча діяльність», «взаємодія мистецтв».

2. Виявити компоненти, критерії, показники і схарактеризувати рівні сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

3. Визначити і науково обґрунтувати педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

4. Розробити й апробувати модель і експериментальну методику формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження – експериментальна методика формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Гіпотеза дослідження: формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: емоціогенна спрямованість змісту навчальних дисциплін мистецького циклу; залучення студентів до творчої проектної діяльності образотворчої спрямованості; занурення майбутніх учителів початкової школи в активну образотворчу діяльність.

Методи дослідження. Для досягнення мети і реалізації завдань наукового пошуку застосовано комплекс методів дослідження: теоретичні – аналіз й узагальнення філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної та інструктивно-методичної літератури для з'ясування стану і теоретичного обґрунтування проблеми формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи; систематизація одержаної інформації; узагальнення досвіду роботи викладачів в умовах університетської освіти щодо організації і вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи; класифікація, індукція, дедукція, аналогія, моделювання для побудови структурно-функціональної моделі формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи; емпіричні – спостереження, аналіз педагогічних явищ і процесів, бесіди, інтерв'ювання й анкетування викладачів, учителів, студентів для фіксації основних суперечностей та недоліків у змісті, методах і формах професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи; методи експертного оцінювання й узагальнення незалежних характеристик, тестування; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи), обчислення його результатів методами математичної статистики для перевірки дієвості моделі і методики формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи.

Експериментальна база дослідження. Для верифікації сформульованих теоретичних положень експериментальною базою було обрано ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет». Експериментальним дослідженням було охоплено 540 студентів і 87 учителів початкової школи.

Наукова новизна дослідження: уперше визначено сутність і структуру феномена «емоційна культура майбутніх учителів початкової школи», його компоненти (когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, практико-поведінковий, рефлексивно-прогностичний, емоційно-почуттєвий); критерії оцінювання (когнітивний, мотиваційний,

поведінковий, прогностичний, емоційний); виявлено педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва (емоціогенна спрямованість змісту навчальних дисциплін мистецького циклу; залучення студентів до творчої проектної діяльності образотворчої спрямованості; занурення майбутніх учителів початкової школи в активну образотворчу діяльність); розроблено модель формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва; визначено рівні сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкової школи (високий, достатній, задовільний, низький); уточнено поняття «емоційна культура», «образотворче мистецтво», «взаємодія мистецтв»; набула подальшого розвитку методика формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи.

Практична значущість дослідження полягає в розробленні діагностувальної та експериментальної методик формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи, системи навчальних завдань, педагогічних ситуацій і тренінгів, спрямованих на формування емоційної культури.

Основні положення і висновки експериментального дослідження можуть бути використані викладачами вищих педагогічних навчальних закладів освіти, студентами, магістрантами, вчителями початкової школи.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 1299 від 06.06.2014 р.), Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (акт про впровадження № 20/2-542 від 19.07.2014 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (акт про впровадження № 833 від 05.07.2014 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (акт про впровадження № 232/03-а від 27.05.2014 р.).

Достовірність результатів дисертації забезпечено теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних позицій наукового пошуку, застосуванням комплексу методів дослідження, адекватних його меті і завданням, достатньою тривалістю експериментальної роботи, репрезентативністю вибірки; використанням методів математичної статистики для обробки одержаних результатів та з'ясування статистичного значення показників, одержаних у процесі дослідження, досягнутою ефективністю експериментальної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і результати дисертаційного дослідження було викладено на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних і науково-методичних конференціях: «V Корфівські педагогічні читання» (Бердянськ, 2011);

«Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи» (Умань, 2012); українсько-американській науково-практичній конференції «Формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів» (Івано-Франківськ, 2013); «Інноваційні вектори сучасної початкової освіти» (Одеса, 2013), «Фундаментальні і прикладні науки сьогодні» (Чарльстон, США, 2014); V міжнародному науковому форумі «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції» (Одеса, 2014).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 14 публікаціях, серед яких 8 статей у фахових виданнях України, 1 – у міжнародному виданні, 5 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 237 сторінок, із них 204 – основного тексту. У дисертації подано 16 таблиць і 4 рисунки, що обіймають 4 сторінки основного тексту; 7 додатків, що викладено на 10 сторінках. Список використаних джерел містить 275 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір і актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, розкрито наукову новизну і практичну значущість, презентовано методи дослідження; подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження, висвітлено структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – «Теоретичні засади формування емоційної культури» – визначено сутність і структуру феномена «емоційна культура майбутніх учителів початкової школи»; уточнено поняття «емоційна культура», «образотворча діяльність», «взаємодія мистецтв»; науково обґрунтовано педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Образотворчу діяльність розуміємо як один із видів продуктивно-творчої, художньої діяльності у процесі опанування дисциплін мистецького циклу, що моделює предмети і явища довкілля шляхом художньо образного їх перетворення, створює нові реальні продукти (рисунки, картини, графіку, дизайн, вироби і т. ін.), передбачає вияв творчої активності особистості. Водночас ознакою творчої особистості є її активна позиція щодо вирішення проблеми, оптимізм, упевненість у досягненні успіху, наявність креативного мислення. Взаємодія мистецтв виявляється як через загальне, так і одичне, специфічне. Кожен вид

мистецтва, що має певну естетичну цінність, художню завершеність, створює ту модель дійсності, яка не підвладна іншим, що зумовлює використання взаємодії видів мистецтва в навчально-виховному процесі. Отже, взаємодія різних видів мистецтва впливає на органи чуття особистості різноманітністю фарб, звуків, словесних інтонацій, викликає різноманітні відчуття, які студенти аналізують, порівнюють, зіставляють з наявними поняттями та уявленнями. Унаслідок цього зазнає актуалізації уява й мислення, збагачуються емоції, поглиблюється світогляд, сприйняття довколишнього світу.

Необхідність використання взаємодії різних видів мистецтва в педагогічному процесі, на наш погляд, зумовлена тим, що кожен вид мистецтва, володіючи специфічними можливостями відображення різних аспектів довколишнього світу, має обмежений зображувальний діапазон відтворення. Ці особливості кожного виду мистецтва маркують характер його впливу на особистість.

Емоційна культура вчителя – складне особистісне утворення, сутнісна характеристика якого вимагає аналізу таких понять, як «особистість учителя», «емоції» і «культура». У психолого-педагогічній літературі поняття «особистість» потрактоване неоднозначно. У працях учених (К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін.) сформульовано низку концептуальних положень розвитку особистості, що є значущими в контексті започаткованого дослідження.

У науковій літературі в ретроспективному вимірі розкрито емоції як своєрідні переживання, що відтворюють ставлення людини до предметів довкілля (М. Левітов), актуальні потреби особистості (П. Симонов), форми залучення особистості до пізнання середовища (В. Валлон, І. Павлов), суб'єктивне ставлення людей до задоволення потреб (О. Лук). Емоції виконують адаптивну функцію, демонструють відповідність поведінки людини її потребам, інтересам і цінностям. Загально визнаним є той факт, що емоції стосуються всіх психічних процесів і станів людини, супроводжують будь-які вияви її активності. В емоціях віддзеркалюється цілісне ставлення людини до світу, вони щільно пов'язані з центральними особистісними утвореннями, самосвідомістю й самоідентичністю людини. Емоції становлять основу мотиваційної сфери, відтворюючи особистісні смисли людини. Емоційність – стрижневий чинник, що зумовлює життєвий успіх особистості. Практика засвідчує, що від уміння відчувати і враховувати настрій інших (П. Якобсон), визначати і правильно оцінювати емоційний стан особистості (Г. Потілико) залежить емоційний комфорт і того, хто навчається, і того, хто навчає, а також психологічний клімат у навчальній групі, а відтак, і ефективність навчально-виховного процесу.

З'ясування сутності поняття «емоційна культура вчителя» умотивовує аналіз терміна «культура». У довідкових джерелах культура визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, що створює людство в процесі суспільно-історичної практики. Культура маркує історично досягнутий щабель розвитку суспільства. У більш вузькому розумінні традиційно аналізують матеріальну і духовну культуру.

«Культура» – одне з фундаментальних понять у сучасному суспільствознавстві. Вона постає об'єктом вивчення філософів, культурологів, істориків, психологів, соціологів, педагогів, що відображено в численній кількості фундаментальних студій (А. Арнольд, Є. Бабосов, П. Батищев, Л. Баткін, М. Бахтін, П. Гуревич, В. Давидович, Ю. Жданов, Н. Злобін, Е. Ільєнков, М. Каган, Л. Коган, Ю. Лотман, Е. Маркарян та ін.). Попри солідний науковий фонд, бракує педагогічного аналізу означеного явища, характеристики культури як компонента освітньої діяльності.

Констатовано досить високий ступінь зацікавлення вчених феноменом «емоційна культура», що засвідчують педагогічні, психологічні, соціологічні студії. Проблема виховання емоційної культури особистості була предметом розгляду педагогів-класиків (В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) та сучасних учених (І. Анненкова, С. Батракова, А. Белкін, А. Валлон, Т. Васецька, І. Висильєв, І. Головська, О. Запорожець, К. Ізард, С. Колот, Є. Макарова, І. Могилей, К. Павелків, Н. Павленко, В. Поплужний, Л. Сбітнева, Л. Соколова, Л. Страхова, В. Сухомлинський, Л. Хомич, Г. Шингарова, М. Шпак, П. Якобсон, В. Ямницький та ін.).

Науковці зазначають, що зміст емоційної культури змінюється під впливом виховання і соціальних умов. У формуванні емоційної культури суттєву роль відіграє емоційна здатність до переживання різноманітних впливів довколишньої дійсності, наявність емоційного відгуку на твори мистецтва.

Емоційну культуру майбутнього вчителя початкової школи розуміємо як інтегральне, системне, динамічне утворення особистості, що характеризує зміст, якість і динаміку прояву його емоцій і почуттів у різних життєвих і педагогічних ситуаціях; здатність співчувати, співпереживати, цінувати почуття інших людей (учнів). Це відкрите поліфункційне системне утворення, яке містить низку структурних компонентів, має власну організацію, що вибірково взаємодіє з довколишнім середовищем, має інтегративні властивості цілого, а не окремих її частин.

Використання образотворчого мистецтва як чинника розвитку творчої особистості було предметом аналізу в дослідженнях філософів (Є. Басін, І. Зязюн, Л. Коган та ін.), мистецтвознавців (В. Аронов, М. Волков,

Є. Маймін, Ф. Шміт та ін.), психологів (О. Бакушинський, Л. Виготський, В. Кузін та ін.), педагогів (В. Вільчинський, В. Кузь, М. Лещенко, Л. Масол, М. Миропольська, Б. Неменський, О. Рудницька, О. Савченко, Г. Тарасенко, Г. Шевченко, О. Щербаков, А. Щербо та ін.). Учені висловлюють спільну позицію щодо необхідності збагачення особистості дитини цінними духовно-художніми враженнями, емоційністю сприйняття довколишнього світу, розвитком її здібностей, творчою самореалізацією засобами образотворчого мистецтва.

Праці вітчизняних учених (Л. Бичкова, С. Гапоненко, М. Лещенко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлов, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Тарасов) започаткували новий етап наукових досліджень у галузі художньо-естетичного навчання й виховання в Україні та послугували основою для подальших студій із проблем розвитку емоційної культури майбутніх учителів початкової ланки засобами мистецтва.

Формування емоційної культури майбутнього вчителя початкових класів засобами образотворчого мистецтва відбувалося за трьома напрямками. Перший, базовий напрям ґрунтований на формуванні в студентів естетичного сприймання творів декоративно-прикладного мистецтва на основі розуміння його символічно-знакової мови. Другий, методичний – спрямований на усвідомлення студентами педагогічного потенціалу образотворчого мистецтва, що передбачав реалізацію педагогічних умов використання мистецького компонента в змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. І третій, практичний – передбачав самостійне виконання студентами творчих завдань з образотворчого мистецтва.

Поєднання двох напрямів використання мистецтва в школі – виховання через мистецтво (мистецтво в загальноосвітніх предметах) і виховання в мистецтві (мистецькі дисципліни) – створюють емоційну атмосферу привабливості шкільного життя учнів і вчителів. У професійному становленні майбутнього вчителя початкової школи значущим є формування його особистісної позиції: настанови, позитивного ставлення до професійної художньо-педагогічної діяльності, образотворчого мистецтва як засобу формування емоційної культури учнів.

У другому розділі – «Експериментально-дослідна робота з формування емоційної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва» проаналізовано стан формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва у вищій школі; визначено компонентну структуру, критерії, показники і схарактеризовано рівні сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва; подано результати констатувального та прикінцевого етапів експериментальної

роботи; обґрунтовано модель формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Проведене анкетування майбутніх учителів початкової школи засвідчило, що студенти недостатньо обізнані із поняттям «емоційна культура» та його структурою. Здійснений аналіз змістової лінії формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва у програмно-методичних документах (державний стандарт початкової освіти, навчальні плани та програми), згідно з якими готують учителів початкової школи, засвідчив наявність завдань і значної кількості посібників з формування емоційної культури учнів. Водночас у їх змісті не зосереджується увага на емоційній культурі майбутніх учителів початкової школи.

Для оцінки рівнів сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва було виявлено компоненти (когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, практико-поведінковий, рефлексивно-прогностичний, емоційно-почуттєвий), критерії і показники: когнітивний (наявність психолого-педагогічних знань; знання особливостей власної емоційної сфери); мотиваційний (наявність інтересу до проблеми емоційної культури учнів; розуміння особистісної значущості емоційної культури для досягнення ефективності майбутньої професійної діяльності педагога; прагнення до професійного самовдосконалення в галузі емоційної культури); поведінковий (вміння створювати сприятливу емоційну атмосферу під час заняття; використання емоціогенних чинників образотворчого матеріалу для впливу на емоції учнів; емоційна виразність – невербальне самовираження в комплексі (жест, міміка, ритм, темп) – у нелінгвальному спілкуванні й пантоміміці); прогностичний (саморегуляція й самооцінювання свого емоційно-психічного стану в процесі педагогічної діяльності; упевненість у собі як у вчителі; адекватне самооцінювання); емоційний (емоційний стан під час заняття; емпатія; емоційна спрямованість особистості вчителя).

Відповідно до критеріїв і їх показників було схарактеризовано рівні сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкових класів (високий, достатній, задовільний і низький).

Високий рівень емоційної культури майбутніх учителів початкової школи характеризує обізнаність їх з видами образотворчого мистецтва, програмами (Державним стандартом початкової освіти в галузі мистецтва), підручниками для початкової школи, методичною літературою; вони вміють і пояснюють прояви емоцій та почуттів у спілкуванні з учнями і колегами; називають позитивні й негативні емоції. Студенти розуміють сутність поняття «емоційна культура вчителя»; виявляють інтерес і бажання до вдосконалення своєї емоційної культури;

називають прийоми створення сприятливої емоційної атмосфери під час образотворчої діяльності; впевнені у своїх можливостях щодо емоційно-вольової регуляції своєї поведінки в критичних ситуаціях; планують і проєктують прояви емоційної культури в різних педагогічних ситуаціях спілкування з учнями й батьками; виявляють емпатію до інших. Студентам цього рівня властиві адекватні самооцінка і взаємооцінка.

Достатній рівень емоційної культури властивий студентам, які обізнані з видами образотворчого мистецтва, з поняттям «емоційна культура», натомість не завжди правильно його пояснюють. Вони зацікавлені в підвищенні рівня власної емоційної культури, водночас не впевнені в емоційній стійкості своєї поведінки в складних ситуаціях; у них подекуди виникають труднощі у спілкуванні; незавжди здатні об'єктивно оцінити ситуацію спілкування та емоційні прояви; самооцінка і взаємооцінки здебільшого адекватні.

Задовільний рівень емоційної культури був властивий студентам, які недостатньо обізнані з видами образотворчого мистецтва та з навчально-методичними посібниками з образотворчого мистецтва; вони не змогли назвати прояви емоцій і схарактеризувати їх. Не змогли розкрити поняття «емоційна культура вчителя»; хоча у них є наявний інтерес і бажання щодо покращення своєї емоційної культури; студенти цього рівня називають тільки окремі прийоми створення позитивної емоційної атмосфери в образотворчій діяльності учнів. У них виникають труднощі у спілкуванні з колегами, учнями. Не чітко виражена емпатія; самооцінка і взаємооцінка здебільшого неадекватні.

Низький рівень сформованості емоційної культури спостерігався у студентів, які не змогли назвати види образотворчого мистецтва, необізнані з програмами та методичною літературою. Не знають, що таке емоційна культура, хоча назвали позитивні і негативні емоції. Не виявляють бажання до вдосконалення власної емоційної культури; не виявляють емпатію до інших, відмовляються проєктувати прояви емоційної культури під час спілкування з батьками та учнями; самооцінка і взаємооцінка неадекватні.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили здебільшого низький – в ЕГ – 48,5%, у КГ – 51,3% і задовільний – ЕГ – 32,9%, КГ – 31,8% рівні сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. На достатньому рівні перебували 16,3% студентів в ЕГ та 14,5% у КГ і на високому рівнях – 2,2% респондентів в ЕГ та 2,6% – у КГ.

Педагогічними умовами формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва було обрано: емоціогенна спрямованість змісту навчальних дисциплін мистецького циклу; залучення студентів до творчої проєктної діяльності

образотворчої спрямованості; занурення майбутніх учителів початкової школи в активну образотворчу діяльність.

На формувальному етапі експерименту було розроблено модель формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва, яка обіймала три етапи: когнітивно-збагачувальний, образотворчо-діяльнісний, креативно-діяльнісний. Метою першого – когнітивно-збагачувального – етапу було збагачення знань студентів з образотворчого мистецтва та емоційної культури майбутнього вчителя початкової школи. На цьому етапі реалізовувалася така педагогічна умова, як емоціогенна спрямованість змісту навчальних дисциплін мистецького циклу.

Було визначено міжпредметні зв'язки в межах фахових дисциплін («Вступ до спеціальності», «Педагогіка» (загальна педагогіка, історія педагогіки, методика виховної роботи, школознавство, дидактика, теорія виховання), «Психологія» (загальна, вікова, педагогічна, основи психодіагностики), «Методика викладання фахових предметів (математики, мови, природознавства, фізичної культури, праці, музичного мистецтва тощо)», «Основи культури і техніки мовлення», «Основи сценічного та екранного мистецтва», «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Основи охорони праці», «Педагогічні технології в початковій школі» та розроблених спецкурсів.

Безпосередньо експериментальній роботі передував семінар для викладачів фахових дисциплін, які були задіяні в експерименті, а також розроблено спецкурси «Образотворча діяльність майбутніх учителів початкової школи» та «Емоційна культура вчителя початкової школи», зі змістом яких ознайомлювали викладачів – учасників експерименту.

На першому – когнітивно-збагачувальному етапі студенти працювали на лекційних, семінарських і практичних заняттях у межах спецкурсу «Образотворча діяльність майбутніх учителів початкової школи». На лекційних заняттях розглядалися такі питання: емоційне ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів, естетичних ідеалів; специфіка видів і взаємодія мистецтв; розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ; формування потреби в естетизації середовища і готовності студентів до участі в соціокультурному житті.

На практичних заняттях у студентів формували емоційну культуру в процесі образотворчої діяльності. З цією метою було запропоновано емоційні вправи, проблемні ситуації і завдання, професійно-ділові ігри («прес-конференція», «коло ідей», «термінологічне доміно», «ажурна пилка» тощо). Семінарські заняття проходили у формі диспутів («Структурні компоненти образотворчої діяльності»), круглих столів («Образотворча діяльність майбутніх учителів початкової школи»). У

процесі самостійної роботи студенти вивчали теоретичний матеріал, працювали з науково-методичним фондом фахової спрямованості (рецептивна та репродуктивна робота), виконували тести для самоконтролю, готували реферати з теми «Емоційна культура», укладали термінологічний словник.

У підготовці майбутніх учителів до емоційно-вольової регуляції своєї діяльності та діяльності учнів початкової школи ефективним було використання образотворчого мистецтва (предметів мистецького циклу) як емоціогенного дидактичного матеріалу, стресору, що сприяв формуванню емоційної культури студентів. У процесі занять з образотворчого мистецтва створювались різноманітні ситуації: емоціогенні (задоволення, радості, зацікавленості, раптовості, яскравості, несподіваності, контрастності, напруженості, допитливості); налаштованості, готовності до творчої діяльності, зацікавленості в її результаті; вільної експресії під час творчої роботи; на активізацію творчої уяви, концентрацію уваги; стимулювання образно-асоціативного мислення щодо вирішення творчих завдань; ситуації, що вимагали застосування здобутих раніше знань і вмій у нових умовах образотворчості з використанням нового матеріалу; та такі, що стимулювали самооцінку і взаємоцінку результатів образотворчості діяльності.

Другий – образотворчо-діяльнісний етап було спрямовано на формування емоційної культури і реалізацію такої педагогічної умови, як залучення студентів до творчої проектної діяльності образотворчої спрямованості.

На цьому етапі студенти працювали на практичних і лабораторних заняттях розробляли проекти («Емоційна культура вчителя початкової школи», «Стан ринку художньої продукції для шкіл, ліцеїв, коледжів») з метою стимулювання й оцінювання емоційної культури, формування здатності бачити проблему, висувати гіпотези та оригінальні ідеї їх доведення, планувати діяльність щодо створення проекту. Розробка проектів забезпечувала включення студентів в активну дослідницьку та творчу діяльність. Студенти розробляли конструкторські документи (ескізний, технічний проект); вироби образотворчої діяльності (макети, зразки виробу та ескізи виробу, рисунки, аплікації, гобелени, декорування та ін.), створювали методичний супровід проектів (експозиція, презентація, портфоліо, відеофільм, буклет, спільна газета, твір, драматизація, композиція, методичні розробки та рекомендації з виконання художньо-творчих виробів, художньо-творчі альбоми, фотовернісаж); виготовляли твори різних видів мистецтва (графіка, скульптура, живопис, прикладне мистецтво тощо). За результатами образотворчої діяльності проводили виставки творчих робіт студентів, а саме: загальні (було представлено роботи студентів від кожної групи; експозиції), тематичні; колективні (Нічого зайвого!), персональні (роботи

одного або кількох студентів), групові, поточні, підсумкові поурочні («живі вернісажи», виставка-фриз)).

Третій – креативно-діяльнісний етап передбачав занурення студентів в активну образотворчу діяльність у процесі педагогічної практики, гурткової роботи, самостійної науково-дослідної діяльності. З цією метою використано такі форми роботи: тренінги («Розвиток умінь оцінювати і контролювати емоційну культуру»), професійно-ділові ігри «Методичне об'єднання вчителів мистецького циклу», спрямовані на розвиток умінь оцінювати емоційну культуру інших, а також взаємооцінювання; вміння оцінювати свою власну емоційну культуру, мовлення (самооцінка); вміння контролювати прояв емоцій (самоконтроль, взаємоконтроль). Майбутні вчителі початкової школи організовували і проводили гуртки з образотворчого мистецтва: «Юний художник», «Студія образотворчого мистецтва», «Талановиті пальчики», «Малюємо разом». Студенти самостійно склали плани роботи гуртків, розробляли систему завдань, спрямованих на формування емоційної культури учнів, готували конспекти уроків, занять, готувалися до виставок і т. ін. Стимулами активізації студентів у процесі образотворчої діяльності виступили інтерактивні методи навчання (робота в парах, «ротаційними» (змінювальними) трійками, робота в малих групах, «Діалог», «Синтез думок», «Спільний проект», участь у конкурсах, вернісажах та в процесі педагогічної практики).

По завершенні формувального етапу експерименту було проведено контрольний зріз щодо визначення рівнів сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва на констатувальному та прикінцевому етапах експерименту

Групи	Зрізи	Високий (%)	Задовільний (%)	Достатній (%)	Низький (%)
ЕГ	Констатувальний	2,2	32,9	16,3	48,6
	Прикінцевий	25,9	26,4	43,6	4,1
КГ	Констатувальний	2,6	31,8	14,05	51,55
	Прикінцевий	14,6	31,5	30,6	23,3

Як видно з таблиці, в експериментальній групі відбулися значні позитивні зміни у рівнях сформованості емоційної культури майбутніх учителів початкової школи. Якщо на констатувальному етапі на високому рівні було всього 2,2%, то на прикінцевому етапі високого рівня досягли

25,9% респондентів; на достатньому рівні стало 43,6% студентів (було 16,3%); задовільний рівень виявлено ще у 26,4 % (було 32,9%); на низькому рівні залишилось 4,1% (було 48,6%) студентів.

Незначні зміни, як це видно з таблиці, відбулись і в студентів КГ: на високому рівні стало 14,6% (було 2,6%); достатньому – 30,6% (було 14,05%); кількість студентів середнього рівня майже не змінилась – 31,5% (було 31,8%) і на низькому рівні ще залишилось 23,3% (було 51,55%).

Для якісного аналізу експериментальних даних було визначено t-критерій Стюдента. Одержані результати після завершення формульованого етапу експерименту виявились статистично значущими. Кількісні дані підтвердили ефективність виокремлених педагогічних умов і розробленої моделі формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробці, науковому обґрунтуванні моделі формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

1. Емоційну культуру майбутнього вчителя початкової школи розуміємо як інтегральне, системне, динамічне утворення особистості, що характеризує зміст, якість і динаміку прояву його емоцій і почуттів у різних життєвих й педагогічних ситуаціях; здатність співчувати, співпереживати, цінувати почуття інших людей (учнів); почуття відповідальності за свої переживання перед собою, перед учнями й іншими людьми.

2. Культуру розглядаємо як сукупність матеріальних і духовних цінностей, що створює людство в процесі суспільно-історичної практики. Культура маркує історично досягнутий щабель розвитку суспільства. У більш вузькому розумінні традиційно аналізують матеріальну і духовну культуру (виробництво, розподіл та споживання духовних цінностей у галузі науки, освіти, філософії тощо). Емоційну культуру вчителя розуміємо як відкрите поліфункційне системне утворення, яке містить низку структурних компонентів, має власну організацію, що вибірково взаємодіє з довколишнім середовищем, має інтегративні властивості цілого, а не окремих її частин.

3. Образотворчу діяльність визначаємо як один із видів продуктивно-творчої, художньої діяльності у процесі опанування дисциплін мистецького циклу, що моделює предмети і явища довкілля шляхом художньо образного їх перетворення, створює нові реальні продукти (рисунок, картини, графіку, дизайн, вироби і т. ін.). За своєю сутністю вона передбачає вияв творчої активності особистості.

4. Використання різних видів образотворчого мистецтва у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів зумовлює взаємодію мистецтв, що впливає на чуттєві органи особистості різноманітністю фарб, звуків, словесних інтонацій, викликає такі різноманітні відчуття, які студенти аналізують, порівнюють, зіставляють з наявними поняттями та уявленнями, внаслідок чого зазнає актуалізації уява й мислення, збагачуються емоції, поглиблюється світогляд, сприйняття довколишнього світу.

5. Було виокремлено компоненти (когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, практико-поведінковий, рефлексивно-прогностичний, емоційно-почуттєвий), критерії і показники: когнітивний (наявність психолого-педагогічних знань; знання особливостей власної емоційної сфери); мотиваційний (наявність інтересу до проблеми емоційної культури учнів; розуміння особистісної значущості емоційної культури для досягнення ефективності майбутньої професійної діяльності педагога; прагнення до професійного самовдосконалення в галузі емоційної культури); поведінковий (вміння створювати сприятливу емоційну атмосферу під час заняття; використання емоціогенних чинників образотворчого матеріалу для впливу на емоції учнів; емоційна виразність – невербальне самовираження в комплексі (жест, міміка, ритм, темп) – у нелінгвальному спілкуванні й пантоміміці); прогностичний (саморегуляція й самооцінювання свого емоційно-психічного стану в процесі педагогічної діяльності; упевненість у собі як у вчителі; адекватне самооцінювання); емоційний (емоційний стан під час заняття; емпатія; емоційна спрямованість особистості вчителя).

6. Педагогічними умовами формування емоційної культури в майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва виступили: емоціогенна спрямованість змісту навчальних дисциплін мистецького циклу; використання в навчально-образотворчій діяльності студентів творчих проєктів образотворчої спрямованості; занурення майбутніх учителів початкової школи в активну образотворчу діяльність.

7. Розроблено модель і експериментальну методику формування емоційної культури в майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва, яка передбачала поетапну комплексну реалізацію визначених педагогічних умов. Метою першого – когнітивно-збагачувального етапу було збагачення уявлень студентів про емоційну культуру, з'ясування технологічних особливостей образотворчого мистецтва, способів виготовлення та декоративного оформлення виробів, значущості емоцій для майбутньої педагогічної діяльності. Другий – образотворчо-діяльнісний етап передбачав формулювання проблеми, пошук ідеї для виходу з емоційно запропонованої ситуації. Завершальний – креативно-діяльнісний етап був спрямований на

виконання студентами проєктів, розроблених відповідно до їхніх індивідуальних нахилів. Результатом упровадження експериментальної моделі виступила сформованість рівнів емоційної культури в майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

8. За результатами прикінцевого етапу експерименту виявлено, що у студентів експериментальної групи відбулися суттєві позитивні зміни в результатах формування їхньої емоційної культури засобами образотворчого мистецтва: високого рівня досягли 25,9% студентів (у КГ – 14,6%), на достатньому стало 43,6% майбутніх учителів (у КГ – 30,6%), на середньому – 26,4% (у КГ – 31,5%), на низькому залишилося 4,1% респондентів ЕГ (у КГ – 23,3%). Одержані результати свідчать про доцільність реалізації у вищому навчальному закладі експериментальної методики і педагогічних умов формування емоційної культури в майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, перспективу подальших наукових пошуків вважаємо в дослідженні наступності у формуванні емоційної культури в дітей дошкільного віку та учнів початкової школи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стас Т.В. Вивчення особливостей визначення емоційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі навчання ВНЗ / Т.В. Стас // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. пр. – Випуск 25. – К., 2010. – С. 26-30.

2. Стас Т.В. Емоційна культура як складова професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової ланки / Т.В. Стас // Науковий вісник ПНПУ імені К.Д. Ушинського: зб. наук. праць. – №11-12. – Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2010. – С. 236-243.

3. Стас Т.В. Емоційна культура як складова загальної культури майбутніх учителів початкової освіти / Т.В. Стас // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2011. – Випуск LVIII. – Ч.2. – С. 400-404.

4. Стас Т.В. Емоційна культура вчителя початкової школи як педагогічна проблема / Т.В. Стас // Наука і освіта. – № 4 (червень - липень) 2011. – С. 406-408.

5. Стас Т.В. Основні завдання художньо-творчого розвитку сучасних молодших школярів / Т.В. Стас // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць УДПУ ім. П. Тичини. – Випуск 43. – Ч.1. – Умань, 2012. – С. 123-131.

6. Стас Т.В. Застосування інтерактивних методів формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи / Т.В. Стас // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Випуск 6 (299). – Черкаси, 2014. – С. 106-109.

7. Стас Т.В. Аналіз результатів формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи / Т.В. Стас // Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Спеціальний випуск «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти». – Одеса, 2014. – С. 312–319.

8. Педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва / Стас Т.В. // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет». – Вип. 42. – Кривий Ріг, 2014. – С. 555-558.

9. Стас Т.В. Аналіз результатів формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва / Стас Т.В. // Сучасні тенденції в педагогічній освіті та науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції. – Аріель: Університетський центр Аріель в Самарії, 2014. – Вип. 5. – С. 412-418.

10. Стас Т.В. Основні аспекти формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи / Т.В. Стас // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «V Корфівські педагогічні читання», 27-28 жовтня 2011 року. – Бердянськ, 2011. – С.72-74.

11. Стас Т.В. Емоційна культура учнів початкової школи на уроках естетичного циклу / Т.В. Стас // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи», 11-13 жовтня 2012 року. – Умань, 2012. – С.100-104.

12. Стас Т.В. Зміст компонентів емоційної культури майбутнього вчителя початкової школи / Т.В. Стас // Матеріали II Міжнародної спільної українсько-американської науково-практичної конференції «Формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів», 24-26 вересня 2013 року. – Івано-Франківськ, 2013. – С.189-190.

13. Стас Т.В. Вивчення особливостей сформованості емоційної культури у майбутніх учителів на початковому етапі дослідження / Т.В. Стас // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з проблем вищої освіти і науки «Інноваційні вектори сучасної початкової освіти», 19-20 вересня 2013 року. – Одеса, 2013. – С.28-32.

14. Стас Т.В. Формирование эмоциональной культуры у студентов специальности «начальное образование» / Стас Т.В. // Материалы III международной научно-практической конференции «Фундаментальные и прикладные науки сегодня», 22-23 мая 2014 года. – North Charleston, USA, 2014. – С. 67-71.

АНОТАЦІЯ

Стас Т.В. Формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України. – Одеса, 2014.

У дисертації теоретично обґрунтовано й експериментально апробовано педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва (емоціогенна спрямованість змісту навчальних дисциплін мистецького циклу; використання в навчально-образотворчій діяльності студентів методики творчих проєктів образотворчої спрямованості; занурення майбутніх учителів початкової школи в активну образотворчу діяльність); визначено поняття «емоційна культура майбутнього вчителя початкової школи», критерії (когнітивний, мотиваційний, поведінковий, прогностичний, емоційний) з їх показниками. Розроблено модель та експериментальну методику формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Ключові слова: культура, емоції, емоційна культура, майбутні вчителі початкової школи, образотворча діяльність, взаємодія мистецтв, засоби образотворчого мистецтва, проєкти.

АННОТАЦИЯ

Стас Т. В. Формирование эмоциональной культуры будущих учителей начальной школы средствами изобразительного искусства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального обучения. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», МОН Украины.– Одесса, 2014.

В диссертации представлено теоретическое обобщение и новое решение научной проблемы, которая проявляется в разработке, научном обосновании модели формирования эмоциональной культуры будущих учителей начальной школы средствами изобразительного искусства.

Эмоциональную культуру будущего учителя начальной школы понимаем как интегральное, системное, динамическое образование личности, которое характеризует содержание, качество и динамику

проявления его эмоций и чувств в различных жизненных и педагогических ситуациях; способность сочувствовать, сопереживать, ценить чувства других людей (учеников); чувство ответственности за свои переживания перед собой, перед учениками и другими людьми.

Были выделены следующие компоненты (когнитивно-познавательный, мотивационно-ценностный, практико-поведенческий, рефлексивно-прогностический, эмоционально-чувственный), критерии и показатели: когнитивный (наличие психолого-педагогических знаний, знание особенностей собственной эмоциональной сферы); мотивационный (наличие интереса к проблеме эмоциональной культуры учащихся, понимание личностной значимости эмоциональной культуры для достижения эффективности будущей профессиональной деятельности педагога, стремление к профессиональному самосовершенствованию в области эмоциональной культуры); поведенческий (умение создавать благоприятную эмоциональную атмосферу во время занятия, использование эмоциогенных факторов изобразительного материала для воздействия на эмоции учащихся; эмоциональная выразительность – невербальное самовыражения в комплексе (жест, мимика, ритм, темп) – в нелингвальном общении и пантомимике); прогностический (саморегуляция и самооценка своего эмоционально-психического состояния в процессе педагогической деятельности; уверенность в себе как в учителе; адекватная самооценка); эмоциональный (эмоциональное состояние во время занятия; эмпатия; эмоциональная направленность личности учителя).

Педагогическими условиями формирования эмоциональной культуры у будущих учителей начальной школы средствами изобразительного искусства выступили: эмоциогенная направленность содержания учебных дисциплин художественного цикла; использование в учебно-изобразительной деятельности студентов методики творческих проектов изобразительной направленности; погружение будущих учителей начальной школы в активную изобразительную деятельность.

Разработана модель формирования эмоциональной культуры у будущих учителей начальной школы средствами изобразительного искусства, которая предусматривала поэтапную комплексную реализацию определенных педагогических условий. Целью первого – когнитивно-обогащающего – этапа было развитие представлений студентов об эмоциональной культуре, выяснение технологических особенностей изобразительного искусства, способов изготовления и декоративного оформления изделий, показ значимости эмоций для будущей педагогической деятельности, развитие когнитивно-познавательного компонента. Второй – изобразительно-деятельностный – этап предусматривал формулировки проблемы, поиск идеи для выхода из

эмоционально предложенной ситуации. Завершающий – креативно-деятельностный – этап был направлен на выполнение студентами проектов, разработанных с учетом индивидуальных способностей студентов и специфические свойства эмоционального воздействия. Результатом внедрения экспериментальной модели выступила сформированность уровней эмоциональной культуры у будущих учителей начальной школы средствами изобразительного искусства.

Проведенное исследование не исчерпывает всех аспектов проблемы профессионально-педагогической подготовки будущих учителей начальной школы, перспективу дальнейших научных поисков находим в исследовании преемственности в формировании эмоциональной культуры у детей дошкольного возраста и учащихся начальной школы.

Ключевые слова: культура, эмоции, эмоциональная культура, будущие учителя начальной школы, изобразительная деятельность, взаимодействие искусств, средства изобразительного искусства, проекты.

ANNOTATION

Stas T.V. Formation of emotional culture of primary school teachers by means of art. – Manuscript.

Thesis for the candidate of pedagogical sciences degree in specialty 13.00.04 – The theory and methodology of professional education. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odessa, 2014.

Theoretically substantiated and experimentally tested pedagogical conditions of emotional culture of primary school teachers by means of fine arts (emotiogenic orientation of artistic disciplines cycle use in teaching and fine arts technique of students creative projects graphic orientation, immersion of primary school teachers in active representational activities) definitions of «emotional culture of the future elementary school teacher» criteria (cognitive, motivational, behavioral, prognostic, emotional) with their performance. Developed an experimental model of emotional culture of primary school teachers by means of art.

Keywords: culture, emotion, emotional culture, future teacher, visual activity, the interaction of the arts, the fine arts facilities and projects.

Підп. до друку 19.11.2014. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times » Друк цифровий. Ум. друк .арк. 0,9.
Наклад 120 пр.
Видавець Букаєв Вадим Вікторович
вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783
від 02.03.2007 р.
Тел. 0949464393, 0487431393 email - bukaev@gmail.com